

ISSN (E): 2181-4570

АГЛОМЕРАЦИЯДА ЯДРО ВА ПЕРИФЕРИЯ РАЙОНЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ (БУХОРО АГЛОМЕРАЦИЯСИ МИСОЛИДА)

Мавлонов Аҳмаджон Муҳамадович

Жалилова Чарос Зариповна

Бухоро давлат педагогика институти

Аннотация. Мазкур мақолада агломерациялардаги ядро ва перефериya районлари тўғрисида фикр юритилган. Агломерацияларнинг катта кичиклигига кўра типлари ҳақида сўз боради. Шунингдек, Бухоро агломерацияси ядро ва перефериya зоналарининг аҳоли динамикаси ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: шаҳар, марказий шаҳар, шаҳар агломерациялари, агломерация ядрои, перифериya зонаси, аҳоли, аҳоли сони, меҳнат ресурслари.

РАЗВИТИЕ «ЯДРА» И ПЕРИФЕРИЙНЫХ РАЙОНОВ АГЛОМЕРАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ БУХАРСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ)

Мавлонов Аҳмаджон Муҳамадович, Джалилова Чарос Зариповна

Бухарский государственный педагогический институт

Аннотация. В данной статье рассматриваются «ядро» и периферийные регионы агломераций. Типы агломераций обсуждаются в зависимости от их размера. Также приведены сведения о динамике населения «ядра» и периферийных зон Бухарской агломерации.

Ключевые слова: город, центральный город, городские агломерации, ядро агломерации, периферийная зона, население, население, трудовые ресурсы.

DEVELOPMENT OF THE "CORE" AND PERIPHERAL AREAS OF THE AGGLOMERATION (ON THE EXAMPLE OF THE BUKHARA AGGLOMERATION)

Mavlonov Akhmadjon Mukhamadovich, Dzhaliilova Charos Zaripovna

Bukhara State Pedagogical Institute

Annotation. This article discusses the "core" and peripheral regions of agglomerations. The types of agglomerations are discussed depending on their size. It also provides information on the dynamics of the population of the "core" and peripheral zones of the Bukhara agglomeration.

Key words: city, central city, urban agglomerations, agglomeration core, peripheral zone, population, population, labor resources.

Кириш. Ҳозирда Ўзбекистоннинг деярли барча катта шаҳарлари атрофида ўзига хос агломерациялар ҳосил бўлган. Албатта бу агломерацияларниң айримлари аллақачон шаклланиб, бугунги кунда йирик (ядросида аҳоли сони 250 мингдан ортиқ бўлган) агломерациялар қаторига кирган бўлсада, баъзиларда бу жараён энди шаклланмоқда (Навоий, Жиззах). Республика агломерациялари ичидаги Бухоро агломерацияси муносаб ўрин эгаллайди. У ижтимоий-иктисодий ривожланиши ва аҳоли сонига кўра мамлакатнинг “катта еттилиги”га кирувчи агломерациялардан биридир.

Асосий қисм. Одатда агломерациялар катта-кичиклигига кўра 4 типга ажратилади. Бунда асосий мезон қилиб марказий шаҳар аҳолисини сони олинади. Агар ядрода аҳоли сони 1000 мингдан ортиқ бўлса энг йирик, 500-1000 киши бўлса йирик, 250-500 минг киши бўлса катта ва 100-250 минг киши бўлгани ўрта агломерациялар дейилади (Наймарк, 1985).

Бухоро агломерацияси ушбу классификациянинг охиргисига тааллуклидир, яъни у ўрта агломерациялардан хисобланади. Лекин шуни алоҳида таъкидлаш керакки, агломерация ривожланишининг турли даврларида умумий аҳоли сонида марказий шаҳар аҳолисининг улуши турлича бўлган.

Маълумотлар шуни кўрсатадики, 1989 йил агломерация ядроси – Бухоро шаҳрида 222,2 минг киши яшаб, унда агломерация жами аҳолисининг 41,4 фоизи тўғри келган. Бу кўрсатгич 2021 йилга келиб 28,2 фоизни ташкил этди. Келажакда ушбу рақам янада пасаяди. Чунки агломерация ядросида аҳоли сони, ташқи худудларга (перефериya зонасига) нисбатан ниҳоятда секин кўпаётганлигини кўриш мумкин (1-жадвал). Аксинча, перифериya райони, хусусан агломерациянинг қишлоқ жойларида аҳоли сони нисбатан тез кўпаймоқда. Бунинг натижасида мазкур жойларда керагидан ортиқча меҳнат ресурслари тўпланиб қолмоқда. Ана шу меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш бугунги куннинг долзарб вазифасидир.

1-жадвал.

Бухоро агломерацияси аҳолиси сони, ўсиши ва жойланиши

Йиллар	Шундан	
	Шаҳар аҳолиси (минг к.)	Қишлоқ аҳолиси

ISSN (E): 2181-4570

	Жами аҳоли (минг к.)	Жами шаҳар аҳолиси	Шу жумладан Бухоро шаҳри	Минг киши	Фоизда
1989	536,7	315,7	222,2	221,0	41,2
1995	590,4	342,2	238,0	248,2	42,0
2002	640,2	346,7	238,5	293,5	45,8
2004	661,6	352,4	238,0	309,2	46,7
2013	810,5	425,7	247,5	384,8	47,5
2021	908,3	454,7	256,3	453,6	49,9

Жадвал статистик маълумотлар асосида муаллифлар томонидан тузилган

Бу борада агломерация ҳудудида анча самарали ишлар амалга оширилмоқда. Ядродан йирик саноат корхоналарини периферия районлариға кўчирилиши фикримиз далилидир. Масалан, вилоятдаги йирик саноат корхоналаридан ҳисобланган Бухоро пахта тозалаш заводи Галаосиё шаҳрига кўчирилди. Бу биринчидан агломерацияда ядро ва ташқи зона ўртасидаги ҳудудий номутаносибликларни бироз юмшатса, иккинчидан перифериянинг иқтисодиётини кўтаришга ёрдамлашади.

Шундай бўлсада, республиканинг барча агломерациялари сингари Бухоро агломерациясида ҳам ядро иқтисодий салоҳиятини катталиги сақланиб қолмоқда. Айни пайтда агломерацияда ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулотининг 1/3 қисмига яқини Бухоро шаҳри ҳиссасига тўғри келади. Қолган ҳудудлар орасида Қоровулбозор ва Когон шаҳарлари алоҳида ажralиб туради. Бу икки ҳудуд агломерация саноат маҳсулотининг деярли ярмини ишлаб чиқаради. Шунинг учун агломерацияда ҳудудий ривожланиш асосан “Бухоро - Қоровулбозор ўқи” атрофида кечмоқда. Ушбу ўқдан ташқаридаги жойлар периферия районига киради. Перифериянинг ишлаб чиқариш салоҳияти ниҳоятда паст.

Кейинги йилларда Бухоро агломерацияси периферия зonasининг кўпроқ агроиндустрiali йўналишда ривожланиб бормоқда. Мазкур ҳудудда замонавий иссиқхоналар, интенсив боғлар ва замонавий чорвачилик комплекслари шакллантирилмоқда. Мазкур ишлаб чиқариш бирлашмаларида етиширилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нафақат ички бозорга, балки ташқи бозорни ҳам

таъминлашда муҳим рол ўйнамоқда. Қолаверса, ушбу корхоналарнинг аҳоли бандлигини таъминлашда ҳам муносиб ўрин тутмоқда.

Хулоса. Умуман олганда, Бухоро агломерациясининг периферия районида ривожланиш даражаси анча паст. Бу ерда фақатгина қишлоқ хўжалик тармоқлари ривожланган. Лекин айрим саноат тармоқлари биринчи навбатда, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишловчи – енгил ва озиқ-овқат саноат тармоқларини тараққий эттириш имкониятлари мавжуд. Бу соҳада хорижий сармоядорлар билан ҳамкорликда қўшма корхоналар қуриш ижобий самара беради. Бундай корхоналар учун хом-ашё ва ишчи кучи етарли. Кўшма корхоналар сонининг кўпайиши эса периферия иқтисодий салоҳиятнинг кўтарилишига ёрдам беради. Перифериянинг юксалиши ўз навбатида бутун агломерация ривожланишига туртки бериши ва Бухоро агломерациясини Ўзбекистоннинг етук агломерациялари қаторидан жой олишини таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Mavlonov, A. M., & Nematov, A. N. (2020). The influence of the zaráfshán river on the development of cities. *Экономика и социум*, (11 (78)), 228-231.
2. Nematov, A. (2021). GROUPING AND ASSESSMENT OF TOURISM AND RECREATION RESOURCES OF BUIGIARA REGION. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
3. Muhammadovich, M. A., & Zakirovna, H. N. (2021). Agglomeration Processes in Modern Urban Planning (On the Example of Bukhara Agglomeration). *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 10, 9-12.
4. Saidova, D. (2022). Boshlang ‘ich sinflarda “Yosh tabiatshunos” to ‘garagini tashkil etishning ilmiy-amaliy ahamiyarti. *Pedagogs jurnali*, 1(1), 440-442.
5. Muhamadovich, M. A. (2021). DEVELOPMENT OF MIDDLE CITIES IN ZARAFSHAN REGION. *EPRA International Journal of Research & Development (IJRD)*, 6(12), 1-1.
6. Mavlonov, A., & Jalilova, C. (2020). Geographical aspects of use of recreation resources for tourism (on the example of Bukhara region). *InterConf*.
7. Muhammadovich, M. A., & Zarifovna, J. C. (2020). GEOGRAPHICAL ASPECTS OF USE OF RECREATION RESOURCES FOR TOURISM (ON THE EXAMPLE OF BUKHARA REGION). *EDITOR COORDINATOR*, 1081.

ISSN (E): 2181-4570

8. Muhammadovich, M. A., & Zakirovna, H. N. (2021). Agglomeration Processes in Modern Urban Planning (On the Example of Bukhara Agglomeration). *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 10, 9-12.
9. Muhamadovich, M. A., Elmurodovna, M. I., & Davronovna, K. D. (2020). The Desert Tourism And Opportunities For Its Development (On The Example Of Bukhara Region). *The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research*, 2(12), 68-73.
10. Салиев, А., Курбанов, П., & Мавлонов, А. (2008). Городское расселение в пустынях Узбекистана. *ÇÖLLERİ ÖZLEŞDIRMEĞİN PROBLEMALARY ПРОБЛЕМЫ ОСВОЕНИЯ ПУСТЫНЬ PROBLEMS OF DESERT DEVELOPMENT*, 21.
11. Мавлонов, А. М. Бухоро агломерациясининг шаклланиши ва ривожланиши. *Ўзбекистон География жамияти ахбороти*, 23(23), 174.
12. Мавлонов, А. М., Нематов, А. Н., & Қаландарова, Д. Д. Бухоро вилоятининг чўл худудларидағи аҳоли манзилгоҳлари ривожланишининг айрим жиҳатлари. *Ўзбекистон География жамияти ахбороти*, 57(1), 2020-107.
13. Мухамадович, М. А. (2019). Развитие средних городов в Республике Узбекистан. *Материалы Географического общества Узбекистана*, 79-83.
14. Мухамадович, М. А. Бухоро вилояти шаҳарларининг классификацияси. *Ўзбекистон География жамияти ахбороти*, 26(26), 2005-70.
15. Салиев, А. С., Мухамедов, А., & Мавлонов, А. М. (2004). Проблемы совершенствования регионального расселения в Узбекистане. In *Материалы региональной научно-практической конференции «Туризм и наука»*.
16. Мавлонов, А. М., & Жалилова, Ч. З. (2019). Опустынивание и развитие городов.". *Проблемы опустынивания: динамика, оценка, решение" материалы международной*.
17. Мухамадович, М. А. (2019). Македониялик Александр бунёд этган шаҳарлар географияси. *Известия географического общества Узбекистана*, 55(1).
18. Мавлонов, А. М. (2007). Бухоро вилояти шаҳарларида аҳолини тоза ичимлик суви билан тъминлашнинг баъзи бир муаммолари. *Ўзбекистон География жамияти ахбороти*, 28, 28.

19. Saidova, D. (2022). Boshlang ‘ich sinflarda “Yosh tabiatshunos” to ‘garagini tashkil etishning ilmiy-amaliy ahamiyarti. *Pedagogs jurnali*, 1(1), 440-442.
20. Мавлонов, А. М., & Жалилова, Ч. З. (2022). Чўл ҳудудларининг рекреацион-туристик салоҳияти ва уни ривожлантириш имкониятлари (Бухоро вилояти мисолида). *Science and Education*, 3(6), 107-113.
21. Мавлонов, А. М., & Жалилова, Ч. З. (2022). Чегарадош ҳудудларда зиёрат туризмини ривожлантириш истиқболлари (Ўзбекистон ва Туркманистон чегарадош ҳудудлари мисолида). *Science and Education*, 3(6), 101-106.
22. Мавлонов, А. М. Тошов Худойназар Рамазонович. *Аму-Бухоро машина канали зonasи рекреацион ҳудуд сифатида. Географические проблемы и возможности развития туризма и рекреации*, (2019).
23. Mavlonov, A. M., Jalilova, C. Z., & Fazliddinova, K. M. (2023). FEATURES OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF CITIES IN DESERT CONDITIONS. *Journal of Geography and Natural Resources*, 3(01), 16-21.
24. Мавлонов, А. М. (2022). АМУ-БУХОРО МАШИНА КАНАЛИНИГ ТУРИСТИК-РЕКРЕАЦИОН ИМКОНИЯТЛАРИ. *Экономика и социум*, (12-1 (103)), 702-706.
25. Мавлонов, А. М., Жалилова, Ч. З., & Усмонов, А. У. (2022). Чўл ТУРИЗМИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ (ГАЗЛИ-ЦВЕТУШИЙ-ЖОНГЕЛДИ-ЧУРУҚ-ГАЗЛИ ҲАЛҚАСИ МИСОЛИДА). *Экономика и социум*, (12-1 (103)), 707-712.
26. Mavlonov, A. (2022). VOBKENT TUMANI YANGI SHAHARCHALARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI. *Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali*, 2(2).
27. Мавлонов, А. М., & Ҳаётова, Н. (2022). Барқарор шаҳар муҳитини шакллантиришнинг айрим жиҳатлари. *Science and Education*, 3(11), 366-371.
28. Mavlonov, A., & Jalilova, C. (2020). Geographical aspects of use of recreation resources for tourism (on the example of Bukhara region). *InterConf*.
29. Muhammadovich, M. A., & Zarifovna, J. C. (2020). GEOGRAPHICAL ASPECTS OF USE OF RECREATION RESOURCES FOR TOURISM (ON THE EXAMPLE OF BUKHARA REGION). *EDITOR COORDINATOR*, 1081.